

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 4: ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Β_ΘΕ 4.4 Ιστορία

Παρουσιάζοντας:

«**Λέξεις – γρίφοι**»:

1. Προεόρτιο Κοντάκιο Χριστουγέννων (Ήχος γ').

Ἡ Παρθένος σήμερον, τὸν προαιώνιον Λόγον,
ἐν Σπηλαίῳ ἔρχεται, ἀποτεκεῖν ἀπορρήτως.
Χόρευε ἡ οἰκουμένη ἀκουτισθεῖσα,
δόξασον μετὰ Ἀγγέλων καὶ τῶν Ποιμένων,
βουληθέντα ἐποφθῆναι,
παιδίον νέον, τὸν πρὸ αἰώνων Θεόν.

[Μετάφραση: Η Παρθένος (Μαρία) έρχεται σήμερα στο σπήλαιο, για να γεννήσει τον προαιώνιο Λόγο (του Θεού) με τρόπο που δεν μπορεί να ειπωθεί με λόγια. Η Οικουμένη, άκουσε το νέο και χόρευε, δόξασε, μαζί με τους Αγγέλους και τους Βοσκούς, τον προαιώνιο Θεό, που θέλησε να φανερωθεί ως Νέο Παιδί].

- Εναλλακτικά:

«**Έντεχνος συλλογισμός (Artful thinking): Βλέπω, Ισχυρίζομαι, Αναρωτιέμαι**».

1. Βίντεο:

α) ιστορική χρονογραμμή των θρησκειών (στην αγγλική):

1. <https://www.youtube.com/watch?v=AvFl6UBZLv4> (διάρκεια 2'35'')
2. <http://www.mapsofwar.com/ind/history-of-religion.html> (διάρκεια 2'05')

Εφαρμόζοντας

«**Ανάλυση Διαστάσεων με Σκέψου, Γράψε, Συζήτησε, Μοιράσου (TWPS)**»

1. Για την προέλευση των Θρησκειών, ανθολόγηση:

Αφρικανικά Θρησκευάματα

Στην αφρικανική ήπειρο διαβιούν εκατοντάδες λαοί, οι οποίοι διακρίνονται για την έντονη θρησκευτικότητα τους. Με ελάχιστες όμως εξαιρέσεις –όπως οι αρχαίοι Αιγύπτιοι και οι Αιθίοπες–, οι περισσότερες αφρικανικές φυλές μέχρι τον 20ό αι. δεν χρησιμοποίησαν γραφή και διατήρησαν τις θρησκευτικές παραδόσεις, τους νόμους, τη σοφία τους, κυρίως με μύθους και διάφορες δομές και έθιμα των κοινωνιών τους. Υπάρχουν δηλαδή τόσα αφρικανικά θρησκευάματα, όσοι και λαοί και φυλές, δηλαδή πολλές εκατοντάδες. Αρκεί να αναλογισθεί κανείς ότι στην εποχή μας χρησιμοποιούνται πάνω από 700 αφρικανικές γλώσσες και ότι ακόμα γλώσσα και θρησκεία συνδέονται στενά, για να σχηματίσει μια πρώτη, αμυδρή ιδέα της εξαιρετικής αυτής ποικιλίας.

Στην πρώτη φάση της μελέτης των αφρικανικών θρησκευμάτων υπήρξε η τάση να αναζητείται σ' αυτό η «πρωτόγονη θρησκεία» και οι αφρικανικές αντιλήψεις να θεωρούνται υπανάπτυκτες. Ήδη όμως σήμερα έχει διαπιστωθεί ότι τα θρησκευόμενα της Αφρικής έχουν τη δική τους εσωτερική εξέλιξη, η οποία λόγω ελλείψεως γραπτών πηγών ή άλλων μνημείων, δύσκολα μπορεί να καθορισθεί.

Ισλάμ

Το Ισλάμ είναι θρησκεία απόλυτα μονοθεϊστική και θεοκρατική, η οποία διαμορφώθηκε με το κήρυγμα και τη δράση του Μωάμεθ.

Ινδουισμός

Ο Ινδουισμός είναι η πολύπτυχη θρησκευτική παράδοση των Ινδών, που περιλαμβάνει σε μικρογραφία τους περισσότερους τύπους θρησκευτικής εμπειρίας. Ο όρος χρησιμοποιήθηκε στους νεότερους χρόνους από ευρωπαίους μελετητές για να περιλάβει την απίθανη ποικιλία θρησκειακών μορφωμάτων, που αναπτύχθηκαν στη διαδρομή των αιώνων στην Ινδική χερσόνησο. Οι ίδιοι οι Ινδοί ονομάζουν τη θρησκεία τους «σανάτανα ντάρμα» (sanatana dharma), δηλ. αιώνιο νόμο ή αιώνια θρησκευτική διδασκαλία. Αριθμητικώς είναι η τρίτη μεγάλη θρησκεία, μετά τον Χριστιανισμό και το Ισλάμ.

Βουδδισμός

Ο όρος Βουδδισμός –ο οποίος, σημειωτέον, καθορίστηκε από ευρωπαίους μελετητές– προσδιορίζει ένα ευρύτατο φάσμα θρησκευτικών πεποιθήσεων, φιλοσοφικών αρχών, εθίμων, θεσμών και ηθικών κανόνων, που αποδίδονται στον Βούδδα (Buddha), και συμπυκνώνει σε μια ενότητα τη θρησκευτική ανέλιξη που ακολούθησε στο πέρασμα των αιώνων, καθώς το βουδδιστικό κήρυγμα αφομοιωνόταν από διάφορους ασιατικούς λαούς. Πρόκειται για μια πολύμορφη θρησκευτική παράδοση, της οποίας ο πυρήνας πρωτοεμφανίζεται πριν από 2.500 χρόνια στη Β.Α. Ινδία.

Γιαννουλάτος, Αναστάσιος, Αρχιεπ. Τιράνων και πάσης Αλβανίας (2004).
Ίχνη από την Αναζήτηση του Υπερβατικού: Συλλογή Θρησκευτολογικών Μελετημάτων.
Αθήνα: Ακρίτας, 115-116, 235, 145, 195.
(Σημ. Επανεκδόθηκε σε φωτοτυπική ανατύπωση από το Βήμα, το 2016, με τίτλο *Ιστορία Επιζώντων Θρησκευμάτων*).

- Εναλλακτικά:

«**Επεξεργασία κειμένου με καθοδηγητικές ερωτήσεις**»

1. Θεολογία και Ιστορικότητα

Η χριστιανική Θεολογία στηρίζεται στην Αποκάλυψη. Ο άχρονος και άπειρος Θεός θα ήταν αχώρητος στο ανθρώπινο πνεύμα, αν δεν αποκάλυπτε τον εαυτό Του. Η Αποκάλυψη του Θεού συντελείται εν χρόνω, αρχής γενομένης με την ίδια τη

Δημιουργία και στη συνέχεια, μετά την Πτώση, με τα αδιάλειπτα βήματα της θείας Οικονομίας, με τη συνεχή και συνεκτική Του παρουσία στον κόσμο Του. Με το σπερματικό λόγο διαχέεται στα έθνη πριν την έλευση του Χριστού, με ιδιαίτερο τρόπο και απλοχεριά δωρίζεται στον εβραϊκό λαό. Ο πυρήνας της χριστιανικής διδασκαλίας είναι ένα εξαιρετο, αλλά κατεξοχήν ιστορικό (geschichtliches) γεγονός, το οποίο αποδεχόμαστε ως τέτοιο με βάση την πίστη μας ενώ συνάμα αποτελεί τη βάση της πίστης μας: η σάρκωση του Λόγου του Θεού. Αν ο Θεός είναι υπερβατικός (αν και αεί παρών), η Αποκάλυψή Του είναι ιστορική. Η ουσία της χριστιανικής Θεολογίας είναι η προσέγγιση και η προσοικείωση με την Αποκάλυψη του Θεού, έργο ταυτόχρονα ερμηνευτικό όσο και ιστορικό. Η πληρότητα της χριστιανικής Αποκάλυψης εντοπίζεται πλέον στο γεγονός της Εκκλησίας, όπου και ενυπάρχει. Σε κάθε εκκλησιαστική σύναξη είναι παρών όλος ο Χριστός εν Αγίω Πνεύματι. Ενώ η Αποκάλυψη είναι δύναμη και ενεργεία ολοκληρωμένη (δεν υπάρχει δηλαδή «προοδευτική Αποκάλυψη»), η προσοικείωσή Της από τον άνθρωπο και η θέωση του ανθρώπου ενεργείται κάθε μέρα. Ο ιστορικός χρόνος που διανύουμε είναι ιστορικά δυναμικός και ανοιχτός άχρι καιρού... Σε καμιά περίπτωση δεν είναι μια τελετουργική επανάληψη ανακυκλούμενων δεδομένων (τότε θα κατανοούσαμε μια φανταστική μυστηριακή λατρεία | θρησκεία), ούτε μια θεοπτία έξω από τις συντεταγμένες του χωροχρόνου (σε έναν πολύ της μόδας μυστικιστικό πνευματισμό). Η εμμονή των Ορθοδόξων στο γεγονός της Εκκλησίας δεν γίνεται για να αποκλείσουμε από τη σωτηρία όσους συμβαίνει να βρίσκονται τυπικά «εκτός», η για να προσδιορίσουμε και να προδικάσουμε εμείς τις οδούς του Αγίου Πνεύματος με βάση γνώριμες και ελεγχόμενες νόρμες, ούτε για να προστατεύσουμε κάποια αξιώματα –πιθανότατα άχρηστα στο Χριστό, που μπορεί από τα λιθάρια να αναστήσει τέκνα στον Αβραάμ– χρήσιμα σ' εμάς.

Στη θρησκεία της αγάπης η Εκκλησία είναι ο τόπος (λέξη που νοείται μάλλον τροπικά παρά τοπικά) όπου γνωρίζεται η αλήθεια, ο Χριστός, και μια τέτοια γνώση δεν μπορεί να είναι απλά θεωρητική. Οφείλει να είναι έμπρακτη, προϋποθέτει δηλαδή τη συγκρότηση κοινότητας. Ο Χριστός είπε στο Μυστικό Δείπνο προς τους μαθητές Του ότι «εν τούτω γινώσκονται πάντες ότι εμοί μαθηταί εστε, εάν αγάπην έχετε εν αλλήλοις» (Ιω. 13, 35). Επίσης, σε άλλη συνάφεια, ότι: «ου γαρ εισι δύο η τρεις συνηγμένοι εις το εμόν όνομα, εκεί ειμι εν μέσω αυτών» (Ματ. 18, 20). Το περιεχόμενο πλέον της θεολογικής αλήθειας δεν διερευνάται στην τύχη οπουδήποτε, αλλά συγκεντρώνεται στο χώρο της Εκκλησίας. Η Εκκλησία, ως σώμα Χριστού εκφράζει την αλήθεια στη ζωντανή Παράδοσή της, εν Αγίω Πνεύματι. Το έργο της Θεολογίας, το έργο της κατανόησης της Αποκάλυψης είναι έργο ερμηνευτικό (της Παράδοσης) και συνάμα έργο ιστορικό.

Έτσι, κάθε επιμέρους ζήτημα με το οποίο καταπιάνεται η Θεολογία είναι Ιστορία, συνιστά αντικείμενο Εκκλησιαστικής Ιστορίας και μόνο με την ιστορική οπτική μπορεί να κατανοηθεί στην πληρότητά του. Δεν μπορούμε να μιλάμε, ας πούμε, για λατρεία έχοντας μόνο κατά νου μια φωτογραφική αποτύπωση αυτού που συντελείται στην εποχή μας. Η κατανόηση της λατρείας προϋποθέτει εμβάθυνση στο χρόνο, στη λατρευτική Παράδοση. Η ηθική, κι αυτή δεν μένει νεκρή και ανεξέλικτη, γεγονός που περίτρανα μαρτυρούν τα ίδια τα κείμενα. Ένα πρόχειρο παράδειγμα: η πρακτική της Ορθόδοξης Εκκλησίας στο ζήτημα του δεύτερου γάμου μετά το διαζύγιο είναι σαφώς διάφορη από τη ρητή εντολή του Χριστού (Ματ. 5, 32 και 19, 6-9). Εξάλλου, όλη η οικονομία που εφαρμόζεται στην ποιμαντική μας

πρακτική είναι καρπός συνάντησης της θεωρίας και του ιδεώδους με τις εκάστοτε ιστορικές συνθήκες. Η χριστιανική ηθική δεν μπορεί άρα να νοηθεί ως ένα προκατασκευασμένο συνταγολόγιο, μια νομολογία, αλλά ως το καταστάλαγμα μιας κοινής (εκκλησιαστικής) εμπειρίας, που μπορεί και πρέπει να ιστορείται.

Βουλγαράκη-Πισίνα, Εύη (2004). *Νεωτερικότητα και Σχολική Θρησκευτική Αγωγή*. Αθήνα: Μαΐστρος, 45-47.

2. Η Δύσκολη Θέση του Χριστιανού Ιστορικού

«Ο Χριστιανισμός είναι θρησκεία των ιστορικών». Είναι μια φράση δυνατή, αλλά μιλάει με ακρίβεια. Ο Χριστιανισμός βασικά καταφεύγει δυναμικά στην ιστορία: είναι μαρτυρία πίστεως σε ορισμένα γεγονότα του παρελθόντος, σε ορισμένα συγκεκριμένα δεδομένα της Ιστορίας. Τα γεγονότα αυτά αναγνωρίζονται διά πίστεως σαν πραγματικά βαρυσήμαντα. Αυτές οι ιστορικές ώρες ή στιγμές αναγνωρίζονται σαν αρκετά σπουδαίες. Εν συντομία αναγνωρίζονται διά πίστεως σαν «σπουδαία έργα» του Θεού, *Magnalia Dei*. «Το σκάνδαλο ιδιομορφίας», για να χρησιμοποιήσουμε τη φράση του Gerhard Kittel, ανήκει στην ίδια την ουσία του χριστιανικού κηρύγματος. Το ίδιο το χριστιανικό Πιστεύω είναι ουσιαστικά ιστορικό. Περιέχει την όλη ουσία του Χριστιανισμού σ' ένα απλό ιστορικό σχέδιασμα σαν μια «ιστορία της σωτηρίας» από τη δημιουργία προς την τελείωση, προς την έσχατη κρίση και το τέλος της ιστορίας. Δίνεται έμφαση στην τελική κρισιμότητα ορισμένων ιστορικών γεγονότων, δηλονότι στην ενσάρκωση, στην έλευση του Μεσσία, και στην σταύρωση και την ανάσταση. Κατά ταύτα θα υποστηριζόταν ακριβώς πως «η χριστιανική θρησκεία μας προσκαλεί καθημερινά να σπουδάσουμε την ιστορία».

Σ' αυτό ακριβώς το σημείο παρουσιάζονται οι μεγαλύτερες δυσκολίες. Ένας μέσος πιστός είναι σπάνια ενημερωμένος πως έχει ουσιαστικό καθήκον να σπουδάσει την ιστορία. Είναι ολοφάνερο πως το χριστιανικό κήρυγμα βασίζεται στα ιστορικά υποδείγματα. Οι άνθρωποι όμως ενδιαφέρονται μάλλον για την «αιώνια αλήθεια» του κηρύγματος παρά για εκείνα που φθάνουν να τα παραδεχθούν σαν ιστορικά «περιστατικά» ακόμη κι όταν συζητούν τα γεγονότα της βιβλικής ή της εκκλησιαστικής ιστορίας. Δεν μας κατευθύνει μόνο του το κήρυγμα πέρα από την ιστορία «εις την ζωήν του μέλλοντος αιώνας»; Υπάρχει μια επίμονη τάση να ερμηνεύουν τα γεγονότα της ιστορίας σαν εικόνες ή σύμβολα, σαν τυπικές περιπτώσεις ή παραδείγματα και να μεταβάλουν την ιστορία της σωτηρίας σε ένα είδος εποικοδομητικής παραβολής. Μπορούμε να παρακολουθήσουμε τα ίχνη αυτής της τάσεως από τους πρώτους αιώνες της χριστιανικής ιστορίας. Σήμερα βρισκόμαστε μπροστά σε μια σφοδρή διαμάχη ακριβώς γι' αυτό το γεγονός.

Από το ένα μέρος, το βασικό γεγονός της ιστορικότητας της Χριστιανικής θρησκείας ήλθε και πάλι στην επιφάνεια και ξανατονίσθηκε, στις τελευταίες ακριβώς δεκαετίες, και μια νέα επίδραση της ιστορικής αυτής αντιλήψεως που ξαναεμφανίζεται, γίνεται τώρα τρομερά αισθητή σε όλα τα πεδία της σύγχρονης θεολογικής έρευνας – στη βιβλική ερμηνεία, στη σπουδή της εκκλησιαστικής ιστορίας και λειτουργικής, σε ορισμένες σύγχρονες προσπάθειες για την «ανασυγκρότηση της πίστεως», ακόμη και στον σύγχρονο οικουμενικό διάλογο. Από το άλλο μέρος, οι τελευταίες προφάσεις για ριζική εκκαθάριση του χριστιανικού κηρύγματος από το μύθο είναι κακό σημάδι μιας αντι-ιστορικής στάσεως που συνεχίζεται σε ορισμένες περιοχές. Γιατί το να ξεκαθαρίσουμε το Χριστιανισμό από το μύθο, σημαίνει ακριβώς στην πράξη να του αφαιρέσουμε το ιστορικό στοιχείο,

παρά την ουσιαστική διαφορά μεταξύ μύθου και ιστορίας. Στην πραγματικότητα οι σημερινοί ισχυρισμοί δεν είναι παρά νέα μορφή του θεολογικού εκείνου φιλελευθερισμού που, τουλάχιστον από τον αιώνα του διαφωτισμού, προσπάθησε επίμονα να απαλλάξει το Χριστιανισμό από την ιστορική του συνάφεια και συνύφανση, για να ανακαλύψει δήθεν την αιώνια ουσία του (*das Wesen des Christentums*), απορρίπτοντας το ιστορικό περικάλυμμα. Παραδοξολογικά, οι ορθολογιστές του διαφωτισμού και οι κάθε λογής αφοσιωμένοι ευσεβιστές, καθώς και οι ονειροπόλοι μυστικοί, εργάζονταν στην πραγματικότητα για τον ίδιο σκοπό.

Φλωρόφσκυ, π. Γεώργιος (1982). *Χριστιανισμός και Πολιτισμός*.
Μτφρ. Ν. Πουρναράς. Θεσσαλονίκη: Πουρναράς, σ. 40-42.

Διερευνώντας:

«Σκέψου, Συζήτησε, Μοιράσου (TPS). Επ' αυτού θα είχα να πω»

1. Η έννοια του χρόνου στον Χριστιανισμό

«Η ουσία της πρωτοχριστιανικής λατρείας, χωρίς καμιά αμφιβολία, δε συνίσταται μόνο στο κήρυγμα και στη μελέτη των Γραφών, βάσει του προτύπου της συναγωγής. Μάλλον η χαρακτηριστική χριστιανική εικόνα των πρωτοχριστιανικών συγκεντρώσεων εμφανίζεται καθαυτή στον τελικό σκοπό της, την οικοδομή του Σώματος του Χριστού. Η Ανάσταση του σώματος του Χριστού πρέπει να αποκτήσει μια οριστική μορφή μέσα στη σύναξη. Έτσι το ύψιστο σημείο κάθε πρωτοχριστιανικής λατρευτικής ακολουθίας είναι η Θεία Ευχαριστία στην οποία ο Χριστός είναι παρών μαζί με το λαό του. Από την άλλη πλευρά, αυτό το ευχαριστιακό γεύμα έχει δύο προεκτάσεις και αναφορές, τη μια προς το παρελθόν, στο «Μυστικό Δείπνο» του ιστορικού Ιησού και στο αναστάσιμο γεύμα του εγερθέντος με τους μαθητές του, και την άλλη προς το μέλλον, το τέλος, που ήδη στον Ιουδαϊσμό είχε παρασταθεί με την εικόνα του μεσσιανικού γεύματος. Έτσι σε κάθε πρωτοχριστιανική λατρευτική ακολουθία [...] «εν Χριστώ» ολόκληρη η γραμμή της σωτηρίας γίνεται φανερή. Δεν είναι σαν να απαλείφεται ο μοναδικός χαρακτήρας της εξέλιξης της γραμμής μέσα στο χρόνο, αλλά αντίθετα ο Χριστός χαρίζει στο πλήρωμα της Εκκλησίας του, που είναι συναθροισμένο γύρω από την τράπεζα, μια θέα της αλληλουχίας ολόκληρης της πορείας της σωτηρίας, και επιτρέπει στην Εκκλησία να μετέχει στους καρπούς αυτής της πορείας.

Στο ίδιο συμπέρασμα οδηγεί επίσης και η αρχαιότερη πιθανόν λειτουργική προσευχή, «Maranatha» («Κυρίε μας, έλα!»), που αναμφίβολα κατενοείτο στη διπλή της έννοια, σαν μια προσευχή δηλ. για τον ερχομό του αναστάσαντος στο συγκεντρωμένο εκκλησίασμα, και ταυτόχρονα για τον τελικό ερχομό του, που προεικονίζεται από τον παρόντα ερχομό του στην τέλεση της λατρείας. [...] Στη λατρεία του Θεού πραγματώνεται κάθε φορά από τώρα αυτό που μόνο στο τέλος των αιώνων θ' αποτελέσει την κατακλείδα της ιστορία της σωτηρίας. Έτσι πάλι, η χριστιανική μέρα της λατρείας, η μέρα της Ανάστασης του Χριστού, ονομάζεται Κυριακή, δηλαδή ημέρα του Κυρίου, έκφραση που δεν αναφέρεται μόνο στην Ανάσταση, αλλά επίσης στην «ημέρα του Κυρίου», «yom Yahweh», που αναμένεται στο μέλλον.

Αυτό που αληθεύει προκειμένου για τη λατρεία ισχύει επίσης και για τον αγιασμό καθενός από τους πιστούς προσωπικά. [...] Το θεμελιακό μοτίβο όλης της

καινοδιαθηκικής ηθικής είναι ότι, χάρη στο Άγιο Πνεύμα και με την πίστη στο τετελεσμένο έργο του Χριστού, ο άνθρωπος είναι κιώλας αυτό ακριβώς που θα αποβεί μόνο στο μέλλον, ότι δηλαδή είναι ήδη λυτρωμένος από την αμαρτία, ήδη άγιος, αν και αυτό γίνεται πραγματικότητα μόνο στο μέλλον».

Cullmann, O. (1980). *Χριστός και Χρόνος*. Μτφρ. π. Π. Κουμάντος.
Αθήνα: Άρτος Ζωής.. σσ 81-83.

2. «Βιβλική Ιστορία» και Ιστορία

«Ο σύγχρονος ιστοριογράφος μελετώντας την ιστορική σημασία των πολιτικών και πολιτιστικών μετασχηματισμών που προκάλεσε ο χριστιανισμός, μπορεί, στην ανάγκη, να βρει ένα ιστορικά επιβεβαιωμένο νόημα στο γεγονός ότι η εμφάνιση του Ιησού από τη Ναζαρέτ θεωρείται ως αποφασιστική καμπή της Ιστορίας. Αλλά ο θεολογικός ισχυρισμός στον οποίο βασίζεται η χριστιανική χρονολογία ξεπερνάει κατά πολύ τη διαπίστωση ότι ο χριστιανισμός έφερε μαζί του σημαντικές ιστορικές αλλαγές. Διακηρύσσει μάλλον ότι ολόκληρη η Ιστορία πρέπει να κατανοείται και να κρίνεται με αφετηρία αυτό το κεντρικό σημείο. Ισχυρίζεται ότι αυτό το γεγονός, που πήρε τον αριθμό ένα, είναι το τελικό νόημα και το κριτήριο ολόκληρης της ιστορίας, και πριν και μετά από αυτό, και ότι το περιεχόμενο που παρουσιάζουν οι απεριόριστες σειρές των αριθμών, και στις δύο κατευθύνσεις, πρέπει να τοποθετηθεί σε σχέση προς αυτό που δηλώνει ο αριθμός ένα, και να εξηγηθεί από αυτό. Αυτή η ιστορική απαίτηση για τη σύντομη δραστηριότητα ενός Γαλιλαίου προφήτη, που τερματίστηκε με την εκτέλεσή του ύστερα από διαταγή ενός Ρωμαίου διοικητή, κυβερνήτης της Ιουδαίας στα χρόνια του Τιβέριου, έρχεται σε αντίφαση προς τις αρχές της ιστορικής γραφής, όπως τις αντιλαμβάνεται ο σύγχρονος ιστορικός.

Σχετικά με αυτό, πρέπει να αναγνωριστεί ότι ο αρχέγονος χριστιανισμός δεν τοποθετεί κάθε ιστορικό περιστατικό σε άμεση ιστορική συσχέτιση με το έργο του Ιησού, και ακόμα ότι δεν εκδηλώνει για τη γενική ιστορία παρά ένα πολύ περιορισμένο ενδιαφέρον. Στην Καινή Διαθήκη, μόνο στο περιθώριο παρουσιάζονται αναφορές στη λεγόμενη κοσμική ιστορία. Η πρωτοχριστιανική θεώρηση της ιστορίας συγκεντρώνεται αρχικά πάνω σ' ένα ορισμένο αριθμό γεγονότων μιας εντελώς ιδιαίτερης ποιότητας, που μερικά από αυτά έγιναν πριν από το Χριστό, ενώ άλλα θα συμβούν μετά από το Χριστό. Ο πρωταρχικός σκοπός της είναι να θέσει αυτά τα εντελώς ορισμένα περιστατικά σε σχέση με το κεντρικό γεγονός που συντελέστηκε στην Παλαιστήνη γύρω στο έτος ένα. Πρόκειται, λοιπόν, κυρίως για μια «Βιβλική Ιστορία», που κι αυτή παρουσιάζεται, βέβαια, σαν ένα οργανικό ιστορικό σύνολο και όχι σαν άθροισμα από ξεχωριστές ιστορίες. Ο Ιησούς Χριστός είναι πρώτα από όλα το κεντρικό σημείο και το νόημα μόνο γι' αυτή την οροθετημένη έτσι ιστορία, που, σε σύγκριση με τη γενική ιστορία, σχηματίζει μια γραμμή, αν όχι συντομότερη, τουλάχιστον απείρως μικρότερη. Έτσι, ακόμα κι από αυτή την οπτική γωνία, παραμένει ευρύ πεδίο για τον ιστορικό να συνεχίσει το ειδικό έργο του της διοργάνωσης και διερεύνησης της γενικής ιστορίας, όπως συνηθίζει να το κάνει, με εντελώς άλλα «κοσμικά» κριτήρια, και μπορεί να το κάνει αυτό χωρίς να έρθει σε σύγκρουση με την πρωτοχριστιανική χριστοκεντρική θεώρηση της ιστορίας.

Αυτή η τελευταία θεώρηση απαιτεί ωστόσο να εκφέρει, βασισμένη πάνω στη στενή χριστοκεντρική γραμμή της βιβλικής ιστορίας, μια τελική κρίση ακόμα και πάνω

στα γεγονότα της γενικής ιστορίας και πάνω στη σύγχρονη πορεία των γεγονότων κάθε περιόδου.

Cullmann, Oscar (1997). *Χριστός και Χρόνος*. Αθήνα: Άρτος Ζωής 1997,39-40.

- Εναλλακτικά:

«**Τοποθέτηση απέναντι στο κείμενο**»

1. Το όραμα της Βασιλείας

«Για την Ορθόδοξη θεολογία, η στάση των Χριστιανών μέσα στην ιστορία δεν μπορεί να είναι παθητική αναμονή του τέλους. Η ιστορία δεν αποτελεί ένα «στημένο» παιχνίδι, αλλά μια πραγματική σύγκρουση μεταξύ των φιλό-θεων και των αντί-θεων δυνάμεων. Ακριβώς επειδή το τέρμα της (η Βασιλεία) είναι μεταϊστορικό, κι όχι ενδοϊστορικό, η ιστορία δεν αποτελεί προκαθορισμένη διαδικασία, αλλά πορεία ανοιχτή στην ελεύθερη ανθρώπινη δράση και σε απρόσμενες εκβάσεις.[...] Ο Χριστιανός, λοιπόν, εμπνεόμενος από το όραμα της Βασιλείας, καλείται σε ιστορική δράση και σε αγώνα κατά των ποικιλόμορφων δυνάμεων του θανάτου, κατά της ανισότητας, της αδικίας, της εξαθλίωσης του ανθρώπινου προσώπου. Στον αγώνα αυτόν δεν είναι πάντα νικητής, απλούστατα επειδή, όπως είπαμε, πρόκειται για αληθινό κι όχι για «στημένο» αγώνα.»

Παπαθανασίου, Θ. *Κοινωνική Δικαιοσύνη και Ορθόδοξη Θεολογία*.

Αθήνα: Ακρίτας, σ. 36-37.

2. Το κακό στην ιστορία

«Ο βιβλικός άνθρωπος, αντίθετα προς τον αρχαίο Έλληνα, είναι εκείνος που δεν συμφιλιώνεται ποτέ με την ύπαρξη του κακού, το πόνου, της αρρώστιας, της αδικίας στον κόσμο. Δεν τα θεωρεί όλα αυτά φυσικά. Δεν δέχεται ποτέ ότι ανήκουν στη φυσική τάξη των πραγμάτων, στου κύκλου τα γυρίσματα που πηγαίνουν μια στο καλό και μια στο κακό, που τη μια φέρνουν ευτυχία και την άλλη δυστυχία στους ανθρώπους. Η Βίβλος είναι η διαρκής εξέγερση έναντι του κακού σε όλες τις μορφές του. Αυτή είναι η ηθική αφετηρία της εσχατολογίας. Πρέπει επιτέλους κάποια στιγμή να επικρατήσει το Αγαθό και το Δίκαιο. Αυτό θα γίνει στη Βασιλεία του Θεού, που θα πραγματοποιηθεί στο τέλος της ιστορίας, αλλά και που διαρκώς πραγματοποιείται μερικώς, εδώ και τώρα, μέσα στην ιστορία, με κάθε πράξη, ατομικά και συλλογικά, δικαιοσύνης και αγάπης».

Ζουμπουλάκης, Στ. (2010). 'Ο Θάνατος Λίποβατς ως χριστιανός στοχαστής'.

Στο Χριστιανό στο δημόσιο χώρο: Πίστη ή πολιτιστική ταυτότητα;

Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, σ. 72.

Αναπλασιώνοντας

«**Σύγκριση κειμένων**»

1. Χρόνος και Εκκλησία

«Η Εκκλησία υποδηλώνει μέσα στον κόσμο την αιωνιότητα και κατευθύνει τον κόσμο προς αυτήν. Οι θεσμοί της Εκκλησίας, παρατηρεί ο Μ. Βασίλειος, μεταφέρουν το νου του ανθρώπου «από των παρόντων επί τα μέλλοντα». Έτσι, συνεχίζει ο ίδιος ιεράρχης, με κάθε γονυκλισία και ανόρθωση ο πιστός μαρτυρεί

έμπρακτα «ότι διά της αμαρτίας εις ην κατερρήμεν, και δια της φιλανθρωπίας του κτίσαντος ημάς εις ουρανούς ανεκλήθημεν».

Η απλή και εκφραστική αυτή εκδήλωση της γονυκλισίας δίνει στο Μ. Βασίλειο την αφορμή να μνημονεύσει τις νέες διαστάσεις, μέσα στις οποίες εκδιπλώνεται η ζωή του πιστού. Με την αποδοχή της φιλανθρωπίας του Θεού (ως δυνάμεως που ανυψώνει από τη γη στον ουρανό, διαπιστώνει ο άνθρωπος νέους προσανατολισμούς μέσα στον ευθύγραμμο χρόνο της Ιστορίας. Η αιωνιότητα συνδέεται με τη χρονικότητα. Έτσι κάθε μέρα, κάθε ώρα, κάθε στιγμή στον ευθύγραμμο χρόνο προσλαμβάνει απεριόριστη ευρύτητα και απύθμενο βάρος. Γίνεται δοχείο της αιωνιότητας και προσφέρεται ως δυνατότητα κοινωνίας του πεπερασμένου με το υπερβατικό. Το αιώνιο γίνεται μεθεκτό μέσα στο χρόνο. Και ο χρόνος δεν περιορίζεται σε μια φευγαλέα και μη αντιστρεπτή ροή, αλλά η κάθε στιγμή του παρέχει στον άνθρωπο τη δυνατότητα να ενταχθεί στην άπειρη αγάπη του αιώνιου Θεού. [...] Η Εκκλησία δεν αποστρέφεται το χρόνο, αλλά φανερώνεται μέσα στο χρόνο. Δε λυπάται γι' αυτό που έφυγε, ούτε αγωνιά γι' αυτό που έρχεται. Το κλείσιμο της μέρας που περνάει γίνεται απαρχή της μέρας που έρχεται. Κάθε Εσπερινός εισάγει στην καινούργια μέρα. Κι ενώ ο άνθρωπος μπορεί να στενοχωρείται γι' αυτό που έχασε ή να χαίρεται γι' αυτό που περιμένει, ενώ μπορεί να λυπάται για το παρελθόν και να φοβάται για το μέλλον, η Εκκλησία τον καλεί σταθερά και αδιατάρακτα σε μια πορεία εμπιστευμένη στα χέρια του Θεού. Αυτού που είναι ο Κύριος του χρόνου και της Ιστορίας, ο Παντοκράτωρ».

Μαντζαρίδης, Γ. Χρόνος και εκκλησία,

<http://www.pemptousia.gr/2014/09/chronos-ke-ekklisia-a-meros/>

2. Ινδουισμός και χρόνος

«Ο κόσμος, για την ινδουιστική σκέψη, δεν δημιουργήθηκε από τον Θεό εκ του μηδενός. Κινείται με απρόσωπους φυσικούς νόμους. Ό,τι αντιλαμβάνονται οι αισθήσεις μας είναι παραισθήσεις. Ο πολύμορφος κόσμος αποτελεί φανταστική εικόνα, οφθαλμαπάτη, “μάγια” και όχι πραγματικότητα. Το σύμπαν περιοδικά καταστρέφεται και αναδημιουργείται. Οι κόσμοι ανακυκλούνται. Αφού διανυθεί ορισμένη χρονική περίοδος ζωής, η οποία ονομάζεται “κάλπα”, το σύμπαν καταστρέφεται. Μεσολαβεί περίοδος αδράνειας, ανυπαρξίας, και ακολουθεί νέα φάση διαμορφώσεως καινούργιου κόσμου. Η “κάλπα” χαρακτηρίζεται σαν ημερονύκτιο του “μπράχμαν” (η απρόσωπη αρχή του σύμπαντος) και υπολογίζεται σε 4.320 εκατομμύρια έτη.

Για την ινδική σκέψη υπάρχει διαβάθμιση των όντων, που αρχίζει από τα φυτά, τα ζώα και φθάνει στους υπέρτατους θεούς. Ο άνθρωπος βρίσκεται σε ενδιάμεση βαθμίδα και είναι δυνατόν να ξαναγεννηθεί -όπως και τα άλλα όντα -παίρνοντας διάφορες μορφές υπάρξεως. Το δόγμα της μετενσαρκώσεως, της ανακυκλώσεως των μεταβιώσεων, αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο τού Ινδουισμού και των φιλοσοφικών συστημάτων, τα οποία αναπτύχθηκαν στον χώρο του.

[...]Το ουσιαστικότερο στοιχείο του ανθρώπου είναι το “άτμαν”. Η πρώτη σημασία της λέξεως ήταν “αναπνοή”, ζωή, τελικά όμως έφθασε να σημαίνει την ψυχή, το εγώ, τη συνείδηση, το όχημα του νου και του χαρακτήρα, τη βαθύτερη ουσία ενός όντος. Με τον θάνατο, το “άτμαν” αναχωρεί από το φυσικό σώμα, για να κατοικήσει σ' ένα καινούργιο. Το αν στη συνέχεια ενσωματωθεί σε κατώτερη ή ανώτερη μορφή υπάρξεως, αυτό εξαρτάται από το “κάρμα”. Βασικά, αυτή η λέξη σημαίνει πράξη,

έργο. Άλλα στην ινδουιστική ορολογία δηλώνει το ποσό ενέργειας, θετικής ή αρνητικής, που συσσωρεύει μια ύπαρξη καθώς ζει και δρα. Η αλυσίδα των γεννήσεων, θανάτων και αναγεννήσεων, στην οποία είναι καταδικασμένο το "άτμαν", ονομάζεται τροχός της ζωής ή "σαμσάρα", ανακύκλωση των μεταβιώσεων... Ο τελικός σκοπός, τον οποίο πρέπει να επιδιώξει ο άνθρωπος, είναι η λύτρωση από την αδιάκοπη ροή της "σαμσάρα"...

Η ινδουιστική παράδοση έχει καθορίσει με προσοχή τα ατομικά και κοινωνικά καθήκοντα των ανθρώπων κάθε επαγγέλματος, τάξεως, κοινωνικής ομάδας και έχει υπογραμμίσει την ανάγκη περιορισμού του εγωισμού, το χρέος για συνεχή πνευματική βελτίωση και αναζήτηση της αλήθειας. Η περί "σαμσάρα" και "κάρμα" διδασκαλία, ενώ παρουσιάζεται ως ηθική ερμηνεία, που τονίζει τη σημασία των αγαθών ή κακών πράξεων, προκαλεί ταυτόχρονα μια αδρανοποίηση της κοινωνίας. Διότι αποδυναμώνει κάθε σκέψη εξεγέρσεως κατά της κοινωνικής αδικίας. Αυτό που είναι ο κάθε άνθρωπος, πλούσιος ή φτωχός, υγιής ή ασθενής, οφείλεται στο γεγονός ότι στην προηγούμενη μορφή υπάρξεως είχε πράξει το καλό ή το κακό. Αμφισβήτηση των δογμάτων της "σαμσάρα" και του "κάρμα", αγώνας για κοινωνική ισότητα, σημαίνουν στην ουσία άγνοια των νόμων της υπάρξεως, ασέβεια. Το ιδανικό είναι, τελικά, η πλήρης απόσταση από τις υποθέσεις της ζωής, η αδιαφορία για τον κόσμο και την ανθρώπινη κοινωνία και η ασκητική αναζήτηση της λυτρώσεως, πολλές φορές με τη μεσολάβηση υπνωτικής τεχνικής ή με ένα είδος νηφάλιας εκστάσεως».

Γιαννουλάτος, Αν., Μητρ. Τιράνων και πάσης Αλβανίας (2004). *Ίχνη από την αναζήτηση του υπερβατικού*. Αθήνα: Ακρίτας, σσ. 154-159.

- Εναλλακτικά:
«**Ρόλος στον τοίχο**»

1. Ινδοϊσμός και Ιστορία

«Κατά την βιβλική διδασκαλία, ευθύς εξ αρχής, με τη δημιουργία του κόσμου, αρχίζει μια ευθύγραμμη και μη επαναλαμβανόμενη ιστορία, η οποία οδηγεί τον κόσμο με μια μακρά πορεία, που βαίνει από στιγμή σε στιγμή και προς το μέλλον, σε ένα οριστικό τέρμα, που το καθόρισε ο Θεός. Με την ιστορία της θείας Οικονομίας κατέρχεται ο θεός καθέτως μέσα στην οριζόντια ιστορική πορεία του κόσμου και εκεί συναντά το πλάσμα του. Έτσι, ο κόσμος δεν ανακυκλώνεται αιωνίως από την τυφλή δύναμη του κάρμαν, αλλά κατευθύνεται από τον προσωπικό Θεό μέσα στην οριζόντια και ευθύγραμμη ιστορία του κόσμου και οδηγείται σε ένα ευτυχές τέλος. Επομένως δεν χάνεται η έννοια του ιστορικού χρόνου μέσα σε μια μυθική ανακύκλωση των πάντων. Η αποκάλυψη του Θεού, λέει η χριστιανική διδασκαλία, κορυφώνεται στην Καινή Διαθήκη, όπου πραγματοποιείται η ζωντανή κοινωνία του ενανθρωπήσαντος Υιού και Λόγου του Θεού με τον άνθρωπο. Έτσι ο Χριστός είναι η αρχή και το τέλος, αλλά και το κέντρο της ιστορίας. Γι' αυτό ο Θεός είναι στο κέντρο της ιστορίας του κόσμου και ευλογεί τον αγώνα του ανθρώπου για κάθε πρόοδο. Στην ευθύγραμμη και ανεπανάληπτη πορεία της ιστορίας καλείται να αγωνισθεί ο άνθρωπος με την τήρηση του θείου θελήματος και την άσκηση έργων αγάπης, για την αναμόρφωση του κόσμου.

Στον Ινδοϊσμό, και στις μεγάλες κατευθύνσεις του (Βουδισμό και Τζαϊνισμό), η μοναδικότητα του κόσμου και του προσώπου δεν έχουν νόημα.

Η προσοχή εδώ στρέφεται προς τον αδυσώπητο νόμο της ανακυκλήσεως, δηλαδή προς ένα είδος νόμου παγκόσμιας αιτιότητας, που συνιστούν τα έργα των ανθρώπων (κάρμαν) και καταδικάζουν τον άνθρωπο στις αναρίθμητες μετενσαρκώσεις. Ολόκληρος ο κόσμος, με όλες τις ανθρώπινες πράξεις και με όλη την ιστορία του, ακόμη και ο κόσμος των θεών, δεν είναι κάτι το μοναδικό και ανεπανάληπτο, αλλά το αποτέλεσμα των προηγούμενων συσσωρευμένων πράξεων, που τον αναγκάζουν να περιφέρεται συνεχώς σε ατέρμονες κύκλους υπάρξεως, οι οποίοι δεν έχουν αρχή και τέλος. Η αιώνια ανακύκλιση του κόσμου (σαμσάρα) και οι συνεχείς γεννήσεις, το γήρας και ο θάνατος των όντων, αυτά είναι που απασχολούν την σκέψη του Ινδοϊστή. Ο κόσμος μοιάζει με έναν τροχό που γυρίζει συνεχώς και η ιστορία του, καθώς και η ιστορία των όντων, επαναλαμβάνεται αδιάκοπα. Το κάρμαν συνιστά έναν ηθικό νόμο ανταποδόσεως των πράξεων, από τον οποίο ανακύπτει αναγκαστικά και ένας φυσικός νόμος γενέσεως και φθοράς. Γι' αυτό η σωτηρία δεν είναι συλλογική, αλλά αυστηρά ατομική».

Ζιάκας Γρ. (2014). *Ταξίδι στις Θρησκείες και τους Πολιτισμούς της Ασίας*. Λονδίνο: Harptree Publishing, 2014, σ. 463-464.

Αξιολογώντας:

«Έντεχνος Συλλογισμός (Artful Thinking): Αρχή, μέση, τέλος»

Εικονομάχος μικρογραφία στο Ψαλτήριο Chludon, 9ος αι.

Ο Πέτρος ο ερημίτης καθοδηγεί τη Λαϊκή Σταυροφορία 1096, κατά την Α' Σταυροφορία, μικρογραφία

Βίκτορ Βασνέτσον, *Η Βάπτιση των Ρως του Κιέβου*, τοιχογραφία στον καθεδρικό ναό Βλαντιμίρ, 1885-1896.

Η επίθεση στους δίδυμους πύργους του World Trade Center της Νέας Υόρκης, 11 Σεπτεμβρίου 2001.